

**ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА
ЗАХОДИ ВПЛИВУ НБУ ЗА ПОРУШЕННЯ БАНКІВСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

В статті розглянуто вплив банківського нагляду на діяльність банківських установ та заходи, які застосовуються Національним банком України за порушення чинного законодавства.

***Ключові слова:** банківський нагляд, банківське регулювання, проблеми діяльності банків.*

In the article the the impact of banking supervision of banking institutions and measures implemented by the National Bank of Ukraine violation of the law.

***Keywords:** banking supervision, banking regulation, problem banks.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданням Сучасний розвиток фінансової системи характеризується наявністю механізмів та інструментів регулювання з боку держави. За умови їх вмілого використання, законодавчі та виконавчі структури державної влади успішно здійснюють економічні перетворення в напрямі прискорення економічної стабілізації, переведення економіки у фазу зростаючої циклічності. Кожна держава розробляє свою систему регулювання, яка відповідає стану фінансової системи та економіки загалом. Вона формується під впливом історичного розвитку, стану демократичних інститутів у суспільстві та національних традицій. В нашій державі регуляційні функції зосередженні у Національному банку України (НБУ). Діяльність НБУ має вирішальний вплив на стабільність грошової одиниці, надійність банківських установ, дієвість платіжно-розрахункового механізму, що загалом визначає ефективність функціонування всієї економіки держави. Результати системного аналізу свідчать, що наша держава недостатньо використовує регулюючі механізми та важелі, які мають місце у розвинутих країнах світу. Окрім цього, в Україні відсутня довгострокова програма розвитку банківської системи, що звужує перспективи її розвитку.

Актуальність та значення теми полягають у тому, що від організації банківського нагляду з боку Національного банку України залежить дотримання банками пруденційних нормативів, а як наслідок і оцінка роботи комерційних банків. Від ефективної системи банківського нагляду в Україні залежить забезпечення стабільності банківської системи, яка потребує з боку держави регулювання і нагляду, оскільки саме банки, на відміну від інших економічних суб'єктів ринку, містять у собі підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності і провокування загальноекономічної кризи.

Саме на законодавчому рівні Національний банк України в змозі шляхом обов'язкового резервування певної частини ресурсів банків проводити роботу по забезпеченню стабільності грошового обігу і національної валюти,

шляхом встановлення граничних нормативів платоспроможності та ліквідності знижувати загрозу стабілізації діяльності банків і вилучення вкладниками коштів з банків.

Метою дослідження є вивчення проблем та перспектив розвитку банківського нагляду в Україні.

Проблему банківського нагляду та управління ризиками в банківській діяльності в сучасних умовах досліджували такі вчені – В. І. Грушко, В. В. Крилова, В. Міщенко, А. Незнамова, П. П. Пасічник та ін.

Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок, дослідженнями не охоплено повною мірою питання особливостей механізму функціонування банківського нагляду в Україні та його ролі у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи, що власне і стало предметом цього дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням одержаних результатів.

Базельський комітет з питань банківського нагляду визначив необхідність посилення фінансової стабільності в банківській сфері як зростаючу проблему міжнародного значення. Втіленням міжнародних вимог до діяльності кредитних установ є Базельські угоди про капітал, основна мета яких – сприяння адекватній капіталізації банків, удосконалення систем управління ризиками і, як наслідок, посилення стабільності банківської системи в цілому, а отже, зменшення ймовірності виникнення проблемних (нестабільних) банків. Зважаючи, що банкрутство банку, особливо якщо він є системним, може викликати ланцюгову реакцію в усій банківській системі держави, своєчасне виявлення ризикового банку є важливим завданням органу банківського нагляду кожної країни [6; 8].

Проблемним (нестабільним) є такий банк, у якого ліквідність або платоспроможність послаблені чи можуть погіршитися, якщо не відбудеться значного збільшення його фінансових ресурсів та поліпшення управління ризиками банківської діяльності.

Основними симптомами проблемних (нестабільних) банків є такі: втрати капіталу; низька якість активів; неприбутковість; проблеми з ліквідністю; погіршення репутації. Симптоми банківських проблем можна поділити на кількісні, якісні та похідні (рис. 1).

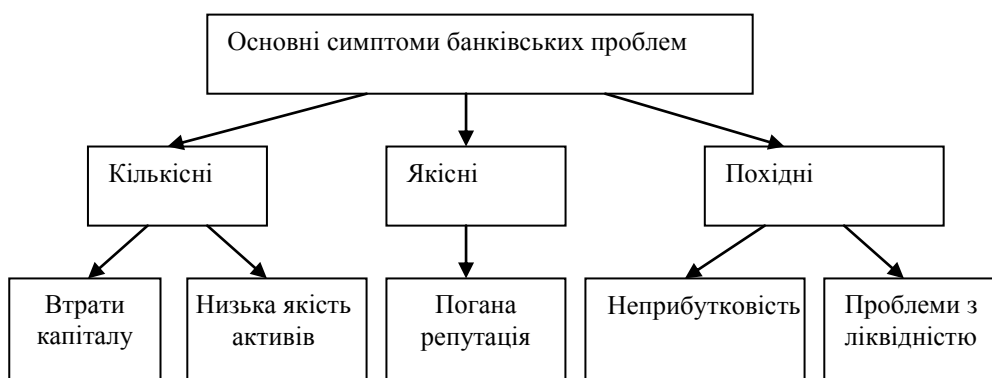

Рис. 1. Основні симптоми банківських проблем

Теорія та механізм регулювання регіональної економіки

Банківські проблеми, як правило, є результатом дії низки чинників, однак здебільшого вони є наслідком кредитних проблем, оскільки кредитування було й залишається основною сферою банківської діяльності. Найчастіше втрати за кредитами впливають із недоліків систем контролю та управління кредитними ризиками. Суттєвими причинами виникнення проблем у діяльності банків є також порушення банківського законодавства та шахрайство.

З метою налагодження ефективної роботи з нестабільними банками орган банківського нагляду країни повинен враховувати рекомендації Базельського комітету з питань банківського нагляду щодо виявлення проблем у діяльності банківських установ та визначення напрямів їх подолання (рис. 2).

Для банківської системи України питання вчасного виявлення та подолання проблем, які можуть виникати у банківських установах, є особливо важливим. У 2014р. у стадії реорганізації перебуває ПАТ «Унікредитбанк» правонаступником якого є ПАТ «Укрсоцбанк». Станом на 20.11.2014р. в стадії ліквідації знаходиться 21 банк, а саме:

- м. Київ і Київська область: ПАТ «Градобанк», ПАТ «Банк Столиця», ПАТ «Ерде Банк», ПАТ «Банк «ТАВРИКА», ПАТ «Комерційний банк «ДАНИЕЛЬ», ПАТ «Брокбізнесбанк», ПАТ «Банк ФОРУМ», ПАТ «ІНТЕРБАНК», ПАТ «Старокиївський банк», ПАТ «Європейський газовий банк»;

- Волинська область: ПАТ «Західкомбанк»;
- Донецька область: ПАТ «Комерційний банк «Промекономбанк», ПАТ
- Одеська область: ПАТ «КБ "Соцком Банк", ПАТ «ФІНРОСТБАНК»;
- Полтавська область: ПАТ «АВТОКРАЗБАНК»;
- Сумська область: ПАТ «Комерційний банк «Володимирський»;
- Харківська область: ПАТ «Інноваційно-промисловий Банк», ПАТ «АКБ «БАЗИС», ПАТ «РЕАЛ БАНК», ПАТ БАНК «МЕРКУРІЙ» [6].

Відповідно до рекомендацій Базельського комітету та на підставі Законів України «Про банки і банківську діяльність» [2], «Про Національний банк України» [3], інших законодавчих актів України Національним банком України розроблено «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства» [9].

Національний банк застосовує особливий режим контролю в разі наявності хоча б однієї з таких ознак:

- невиконання керівниками банку вимог Національного банку щодо усунення виявлених порушень;
- відсторонення керівників банків від посади;
- виявлення за результатами безвізного нагляду або інспекційної перевірки фактів здійснення ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників та кредиторів, порушень банківського законодавства, а також одержання доходів із порушенням законодавства України, навіть якщо ці порушення не призвели до погіршення фінансового стану банку;

Теорія та механізм регулювання регіональної економіки

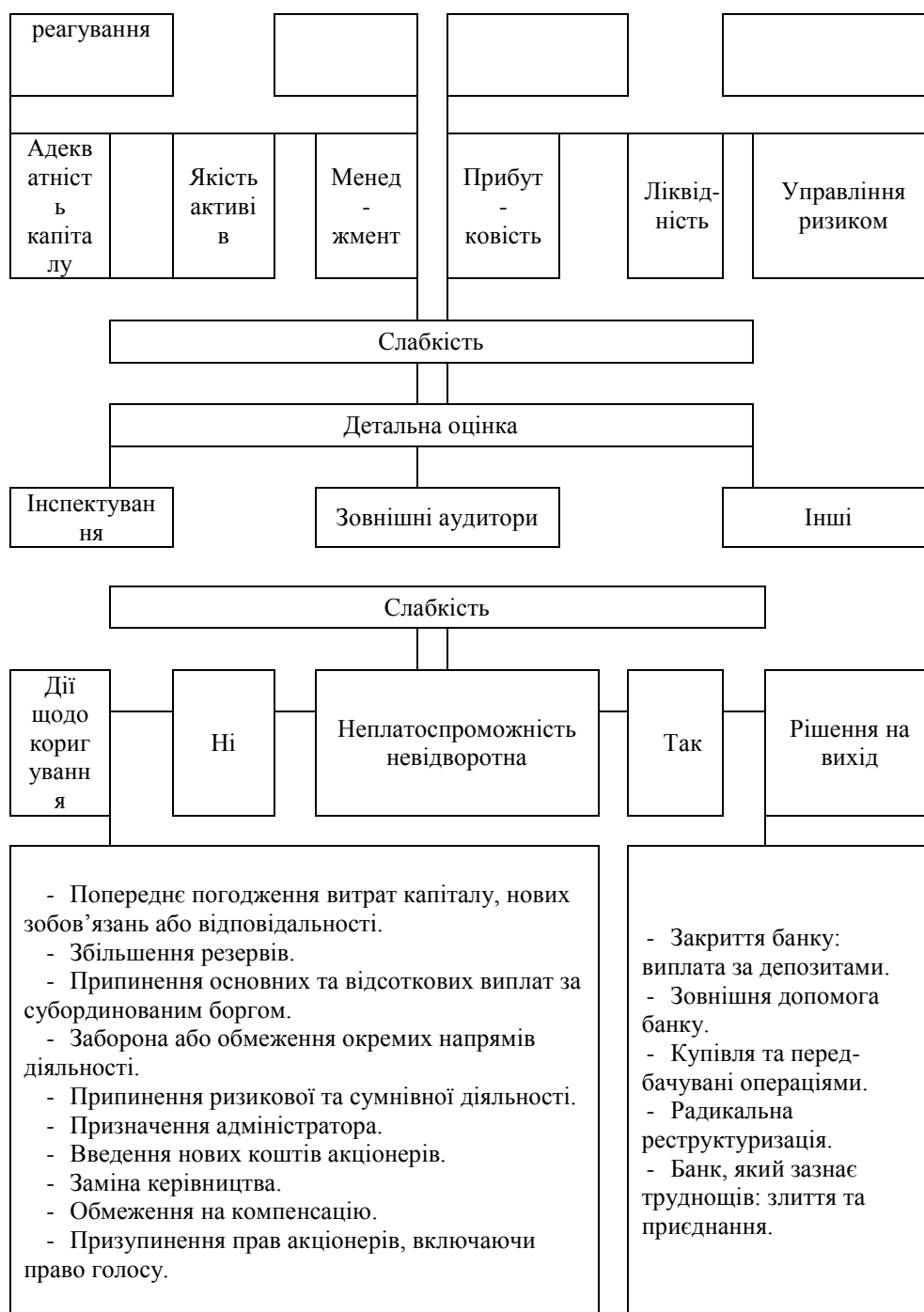

Рис. 2. Виявлення проблем у діяльності банківських установ та напрямів їх подолання згідно з рекомендаціями Базельського комітету

- виникнення реальної загрози невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами і кредиторами;
- потреба в посиленому контролі за діяльністю банку з метою уникнення можливості невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами та кредиторами;

Теорія та механізм регулювання регіональної економіки

- потреба в контролі за діяльністю банку протягом шести місяців із дня втрати ним статусу перехідного;
- наявність публічного конфлікту в керівництві банку [9].

Національний банк приймає рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних у разі наявності хоча б однієї з підстав, передбачених банківським законодавством, а саме: одноразове грубе або систематичне порушення банком законодавства у сфері готівкового обігу, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку.

Постанова НБУ «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства» [9] визначає заходи впливу, що застосовуються Національним банком до банків та інших осіб, які є об'єктом перевірки Національного банку, за порушення вимог банківського законодавства та нормативно-правових актів Національного банку або здійснення ними ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (табл. 1).

Заходи впливу застосовуються Національним банком на підставі:

- результатів інспекційних (планових та позапланових) перевірок діяльності банків чи їх філій;
- результатів аналізу дотримання банками вимог банківського законодавства з використанням фінансової та статистичної звітності банків;
- результатів перевірок діяльності банків аудиторськими організаціями, уповноваженими відповідно до чинного законодавства на їх здійснення;

Таблиця 1

Застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства

Заходи впливу за порушення банківського законодавства			
1	2	3	4
1.	Письмове застереження щодо припинення порушення та вжиття необхідних заходів для виправлення ситуації, зменшення невинуватених витрат банку, обмеження високих відсоткових виплат, зменшення чи відчуження неефективних інвестицій	1.	Розпорядження щодо обмеження, зупинення чи припинення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику
		2.	Розпорядження щодо заборони надавати бланкові кредити
		3.	Розпорядження щодо накладання штрафів
2.	Укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку	3.1	На керівників банків у розмірів до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
		3.2	На банк в розмірі не більше 1% від суми зареєстрованого статутного фонду

Теорія та механізм регулювання регіональної економіки

3.	Укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку	4.	Розпорядження щодо тимчасової заборони власнику істотної участі в банку використовувати право голосу придбаних акцій (часток, паїв)
4.	Скликання загальних зборів учасників, спостережної ради, правління банку	5.	Розпорядження щодо тимчасового відсторонення посадової особи банку від посади
4.1	Для прийняття програми фінансового оздоровлення	6.	Розпорядження щодо примусової реорганізації банку
4.2	Для прийняття плану реорганізації банку	7.	Призначення тимчасової адміністрації
5.	Розпорядження щодо зупинення виплат дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі	8.	Відкликання банківської ліцензії та ініціювання процедури ліквідації банку
6.	Розпорядження щодо встановлення для банку підвищених економічних нормативів		
7.	Розпорядження щодо підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами		

- пропозицій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у разі порушення банком норм Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» [4];

- результатів перевірок дотримання банками валютного законодавства, здійснених уповноваженими працівниками Національного банку, що містять виявлені порушення банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку.

У разі розгляду Національним банком питань щодо застосування до конкретного банку заходів впливу для надання пояснень може бути запрошено голову правління (ради директорів) або голову спостережної ради банку. Якщо розглядається питання про призначення тимчасового адміністратора або відкликання ліцензії банку, то ці особи для надання пояснень не запрошуються.

Заходи впливу, що застосовуються Національним банком, мають бути адекватними конкретним порушенням, які були допущені банками. Вибір адекватних заходів впливу, які застосовуються до банків, має здійснюватися з урахуванням: характеру допущених банком порушень; причин, які зумовили виникнення виявлених порушень; загального фінансового стану банку; розміру можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників.

Для введення щоденного контролю за діяльністю банків і виконанням ними вимог щодо усунення допущених порушень Національним банком може встановлюватися особливий режим контролю за їх діяльністю [5; 8].

Теорія та механізм регулювання регіональної економіки

Особливий режим контролю є додатковим інструментом банківського нагляду, що використовується, як правило, одночасно з заходами впливу у разі виникнення в банку некерованої ситуації (рис. 3).

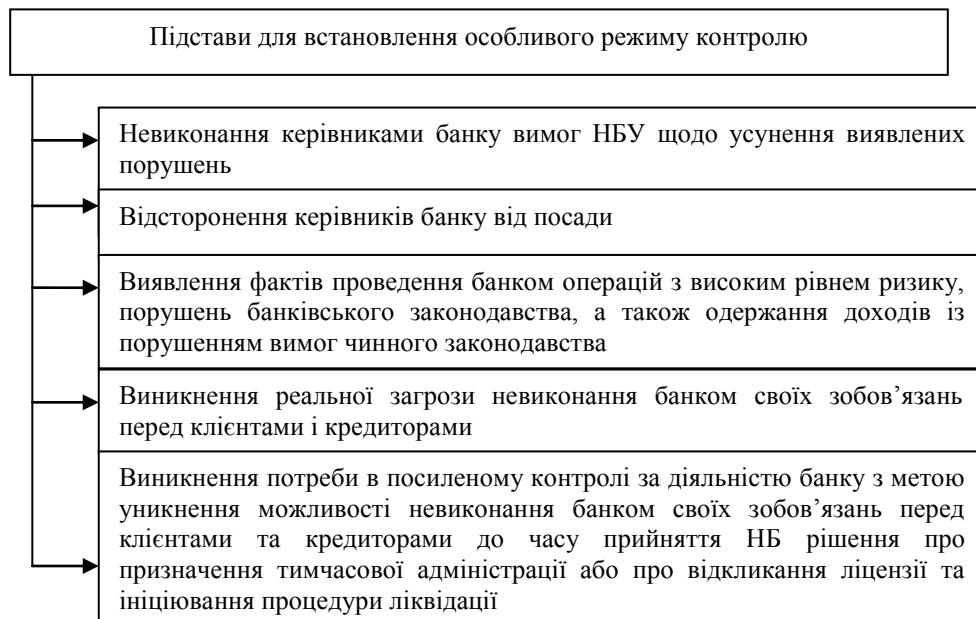

Рис. 3. Підстави для встановлення особливого режиму контролю

У разі встановлення особливого режиму контролю запроваджується проведення всіх початкових платежів від банку через відповідальних виконавців територіального управління Національного банку.

Крім того, банку забороняється безпосередній зв'язок з територіальними розрахунковими палатами для здійснення міжбанківських розрахунків. Цей зв'язок здійснюється лише через територіальне управління Національного банку.

Якщо банк має філії, якими відкриті кореспондентські рахунки в територіальних управліннях Національного банку, то особливий режим контролю одночасно встановлюється і для всіх філій.

У разі виконання банком взятих зобов'язань та покращення показників діяльності банку, Національний банк може достроково відмінити застосовані заходи впливу на визначений строк. Рішення про відміну застосованих заходів впливу має прийматися Комісією

Національного банку або Правлінням Національного банку, або особою, яка прийняла рішення про застосування цих заходів.

Рішення про застосування заходів впливу можуть бути оскаржені в судовому порядку. До прийняття відповідного рішення судом дія застосованих заходів впливу не припиняється.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Стабілізація банківської системи потребує постійного нагляду з боку НБУ, який повинен забезпечуватись якісним, ефективним поєднанням інституційного та методичного механізмів банківського регулювання та нагляду. При визнанні першочергової ролі міжнародного нагляду повинні розвиватись та враховуватись національні особливості банківської системи, фінансових ринків, реальної економіки, а також відбиватись в цілях, функціях та підходах до організації наглядової роботи.

Банківський нагляд дає можливість задовольнити потреби банківської системи, а саме якісним, ефективним поєднанням інституційного та методичного механізмів банківського регулювання та нагляду. При визнанні першочергової ролі міжнародного нагляду повинні розвиватись та враховуватись національні особливості банківської системи, фінансових ринків, реальної економіки, а також відбиватись в цілях, функціях та підходах до організації наглядової роботи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушко В. І. Банківський нагляд [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Грушко, С. М. Лаптев, О. С. Любунь, К. Є. Раєвський. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 264 с.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Закон України «Про національний банк України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=679-14>
4. Закон України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-14
5. Крилова В. В. Визначення ролі центрального банку в системі регулювання та нагляду за фінансовим сектором / В. В. Крилова, А. О. Крилова // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2. – С. 27–33.
6. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 4–9.
7. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
8. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення [Текст] / В. В. Пасічник // Банківське право України / під заг. ред. А. О. Селіванова. – К. : Ін Юре, 2000. – 368 с.
9. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12>.